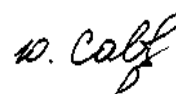

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

САВЕЛЬЄВА ЮЛІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 316.614.5+173](043.3)

**СІМ'Я ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА:
ДОСВІД ДЕКОНСТРУКЦІЇ**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Житомир – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії, політології та інноваційних соціальних технологій Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Козинцева Тетяна Олександрівна,
Сумський державний університет.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Карпенко Катерина Іванівна,
Харківський національний медичний університет
МОН України, професор кафедри філософії;

кандидат філософських наук, доцент
Стребкова Юлія Віталіївна,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут
імені І. І. Сікорського", МОН України,
доцент кафедри філософії.

Захист відбудеться "8" грудня 2016 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 14.053.02 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, Україна, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, конференц-зала.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка за адресою: 10008, Україна, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 38.

Автореферат розіслано 7 листопада 2016 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Горохова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження пов'язана зі зростанням диференціації сучасного суспільства за ознаками національної ідентичності, державного устрою, культурних особливостей, практик організації сімейного життя тощо, внаслідок чого все складніше досягати злагоди, своєчасного вирішення суперечностей у різних сферах життя. Соціологи стверджують, що сучасна сім'я перебуває у процесі де-стандартизації та де-інституціалізації. При цьому нові форми сімейних стосунків нерідко сприймаються як ультиматум штучно ідеалізованому узагальненому образу традиційної сім'ї. Все це супроводжується твердженнями про кризу, руйнацію, занепад сім'ї та навіть пов'язану із цим загрозу національній безпеці країн. Відтак дослідження змін у баченні сім'ї як соціальної спільноти набуває нагальної потреби та вимагає застосування сучасного дослідницького інструментарію.

Загалом на підтвердження потреби пошуку нових підходів щодо проблем сім'ї у філософській рефлексії знаходимо низку причин. Насамперед це амбівалентність глобалізації, найбільш повно представлена у сім'ї як просторі перетину взаємовиключних процесів – універсалізації суспільних процесів та індивідуалізації (атомізації) особистості, внаслідок чого відбувається зміна загальної картини соціального буття та створюються умови, за яких виникають нові форми сімейних стосунків.

Актуалізує тему дослідження і зростання ролі інформації та знань у житті сучасної людини, що змінює форми суспільної праці й життя та неминуче впливає на уявлення людини про сім'ю, способи її організації, побудову архітекτονіки внутрішньосімейних стосунків. Крім того, зміни, що відбуваються у сімейних відносинах, як частині соціальної реальності, також відображаються в уявленнях (знанні) про сім'ю. І саме сучасна філософська думка, яка здатна узагальнити знання, презентовані різноманітними дискурсами (конкретно-науковим, повсякденним, релігійно-нормативним, художнім тощо) надає можливість пізнання феномену сім'ї та розв'язання пов'язаних із ним проблем.

У свою чергу, застосування можливостей постмодерністських інтенцій – методологічного плюралізму, виходу з-під влади метанаративів щодо сім'ї та відмови від маргіналізації сім'ї як предмета філософської рефлексії – допоможе здійснити поглиблений соціально-філософський аналіз сім'ї за умов новітніх соціальних процесів і викликів.

Пропоноване дисертаційне дослідження спрямоване на осмислення сім'ї як соціальної реальності за сучасних умов на основі постмодерністського підходу із застосуванням можливостей деконструкції, здатної створити текстову поліфонію, у якій соціальна реальність зможе виявити свою сутність, або, за висловом Е. Гуссерля, заявити про себе.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах наукової теми кафедри філософії, політології та інноваційних соціальних технологій Сумського державного університету – "Форми життєдіяльності людини і суспільства: міждисциплінарний підхід – 0113U00810".

Мета дослідження полягає у здійсненні соціально-філософського аналізу сім'ї крізь досвід деконструкції, у наближенні до розуміння сім'ї епохи постмодерну з подальшою можливістю поширення цього знання на соціальне буття постмодерну загалом.

Для досягнення поставленої мети поставлено такі дослідницькі завдання :

- Реалізувати деконструкцію логіко-методологічного аналізу поняття сім'ї;
- здійснити деконструкцію концепцій походження та розвитку сім'ї у ретроспективному зрізі через співвідношення публічної і приватної сфер;
- експлікувати поняття "сім'я доби постмодерну" та "постмодерністська сім'я" у сучасному соціально-філософському дискурсі;
- провести соціально-філософський аналіз сім'ї крізь деконструкцію метафор сім'ї як таких, що організовують наше уявлення про сім'ю;
- виконати соціально-філософський аналіз постмодерністської сім'ї за умов глобалістських тенденцій;
- проаналізувати мережеву модель організації сімейних стосунків у сучасному суспільстві.

Об'єктом дослідження є сім'я як соціально-філософська проблема.

Предмет дослідження – соціальна спільнота "сім'я" як текстуальна реальність, опрацьована крізь досвід деконструкції.

Методи дослідження. Дисертація виконана із застосуванням методологічного плюралізму. Завдяки досвіду деконструкції створено ризоматичний методологічний простір, у межах якого застосовано: історичний, діалектичний, логіко-гносеологічний, компаративний, герменевтичний, системно-структурний методи. За допомогою аналізу філософської спадщини та герменевтичного методу проаналізовані трансформації уявлень про сім'ю в ретроспективному зрізі. Діалектичний метод було застосовано у ході дослідження сім'ї у контексті співвідношення публічної та приватної сфер, історичних трансформацій сім'ї, вивчення генези сім'ї та її взаємозв'язків із зовнішнім світом. Логіко-гносеологічний метод дозволив визначити зміст понять "сім'я доби постмодерну" та "постмодерністська сім'я". Компаративний метод застосовано під час аналізу взаємозв'язку поняття сім'ї з іншими поняттями, як-от: дім, домогосподарство, шлюб. Засобами системно-структурного аналізу було проведене дослідження сім'ї як системи. Спираючись на деконструкцію, опрацьовано метафори сім'ї, що організовують наше уявлення про сім'ю та дозволяють виявити прогалини у розумінні сутності сім'ї. У цілому досвід деконструкції, особливість якого полягає у виявленні в тексті прихованих суперечностей, у межах нашого дослідження є персональною спробою дослідити сім'ю як текстуальну реальність за умов владних імперативів. Водночас цей досвід є постійно відкритим щодо інакшого майбутнього досвіду.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у здійсненому соціально-філософському аналізі сім'ї крізь досвід деконструкції, у наближенні до розуміння сім'ї епохи постмодерну з подальшою можливістю поширення цього знання на соціальне буття постмодерну загалом і визначається такими положеннями:

Уперше:

– проведено дослідження соціальної спільноти "сім'я" як текстуальної реальності крізь взаємодію конкретно-наукового, повсякденного, релігійно-нормативного, художнього дискурсів як найбільш поширених текстових форм, що фіксують своє ставлення до сім'ї. Встановлено, що попередня традиція розглядала сім'ю як ідеологему, котра є частиною владного нарративу, який здійснює нарративне насильство щодо феномену сім'ї;

– експліковано поняття "сім'я доби постмодерну" та "постмодерністська сім'я", запропоновані до використання на противагу збірним поняттям "сучасна сім'я", "традиційна сім'я". З'ясовано, що з кінця ХХ ст. сім'я як соціальний інститут зазнає значних змін як в організаційних формах, так і у функціях. Це й зумовило пошук науковцями адекватних понятійних означень цих змін: "постіндустріальна сім'я" (Е. Тоффлер), "постмодерністська сім'я" (Дж. Стейсі), "сімейна революція" (І. Кон). Запропоновані здобувачем поняття "сім'я доби постмодерну" (означає будь-яку форму сім'ї, що хронологічно перебуває у добі постмодерну) та "постмодерністська сім'я" (сім'я, в якій віддзеркалені істотні ознаки постмодерністського світогляду);

– здійснено деконструкцію метафор сім'ї (у нашому випадку метафора – як система асоціацій, набір тверджень про поняття, що розглядаються як істинні), внаслідок чого виявлено відсутність у змісті універсальних метафор сім'ї таких атрибутивних ознак традиційної сім'ї як характер зв'язків, шлюб, стать членів сім'ї та їхні статуси, владні та господарські відносини, наявність спільного домогосподарства тощо. Відтак, крізь дослідження метафор сім'ї викривається текстова реальність сім'ї, де взаємодіють публічна (або владна) та приватна сфери життя людини;

– на прикладі атрибутивних ознак постмодерну (за Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі) доведено взаємозв'язок між мережевою моделлю організації відносин у глобалізованому суспільстві та моделлю сімейних зв'язків. При цьому продемонстровано, що сім'я є місцем походження мережевої моделі стосунків, стійкість яких, перевірена часом, пояснює їх аплікабельність на рівні глобалізованого мережевого суспільства.

Уточнено:

– специфіку та ключові атрибути сім'ї у межах провладного дискурсу, а саме; наголос на соціальній природі сім'ї, наявності шлюбної/крової спорідненості, спільному господарстві/мешканні, особливому типу зв'язку між членами сім'ї;

– положення про виконання провладним дискурсом прескриптивної, нормотворчої та контролюючої функцій щодо сім'ї; вплив провладних дискурсів на зміст поняття "сім'я" впродовж історії людства, що визначали характерні ознаки сім'ї, її місце у суспільстві, ролі членів сім'ї, характер внутрішньосімейних відносин.

Набуло подальшого розвитку:

– дослідження метафор сім'ї у межах постмодерністської критики, що розглядає сім'ю не як біологічну чи економічну одиницю, а як семіотичну

(знакову). Через соціально-філософське опрацювання універсальних метафор сім'ї реалізовано спробу наближення до розуміння сенсу сім'ї, структурування та пояснення світу цієї соціальної спільноти;

– використання деконструкції як сучасного методологічного підходу у процесі вивчення сім'ї, що дозволяє відійти від однозначності та векторної позиції провладного дискурсу щодо сім'ї, уникнути стигматизації одних форм сімей щодо інших унаслідок їх відмінностей, критично переоцінити існуюче знання щодо сім'ї, сформуванати толерантне поле як для розуміння специфіки функціонування сім'ї, так і взаємодії між сім'ями та суспільством.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у вивченні специфіки розвитку сім'ї задля розуміння того, як розвиватиметься суспільство, що складається із цих сімей. Крім того, йдеться про формування позиції толерантності щодо різних форм сім'ї, що є вкрай актуальним у сучасній ситуації взаємопроникнення різних культур.

У подальшому теоретичні здобутки цього дослідження можуть стати основою у прогнозуванні щодо розвитку суспільства, оскільки останнє складається з безлічі різноманітних сімей. Крім того, утвердження сьогодні одного з основних у постмодернізмі принципу поліваріативності у сприйнятті світу сім'ї дозволяє сформуванати толерантні установки щодо існуючих різних сімейних форм та критично переглянути риторику щодо кризи сім'ї.

Це знання також може бути застосоване у соціальній практиці з реалізації державної (про)сімейної політики. Разом з тим, одержані результати можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін "Філософія", "Соціологія", "Соціальна робота" та при розробці навчальних курсів із соціальної філософії, етики, гендерології, соціології та психології сім'ї тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження проведене автором самостійно. Всі наукові праці, що відображають основні результати дисертації, написані без співавторів.

Апробація дослідження. Основні теоретичні положення та висновки обговорювалися на засіданнях та теоретичних семінарах кафедри філософії, політології та інноваційних соціальних технологій Сумського державного університету. Крім того, результати дисертаційної роботи пройшли апробацію на 12 наукових конференціях, серед яких: наукова студентсько-аспірантська конференція "Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем" (Львів, 16–17 березня 2012 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція "Гендерна мапа України" (Суми, 12 квітня 2012 р.); Міжнародна науково-теоретична конференція "Гуманізм. Трансгуманізм. Постгуманізм" (Суми, 19–20 квітня 2013 р.); III Міжнародна науково-практична конференція "Гендерна політика міст: історія і сучасність" (Харків, 25 жовтня 2013 р.); Всеукраїнська конференція "Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства" (Суми, 21–22 квітня 2014 р.); III Всеукраїнська науково-практична конференція "Філософсько-теоретичні та практико-зорієнтовані аспекти випереджаючої освіти для сталого розвитку" (Дніпропетровськ, 11 грудня 2014 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція "Гендер. Екологія.

Здоров'я" (Харків, 21–22 квітня 2015 р.); III Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів та викладачів "Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства" (Суми, 23–24 квітня 2015 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція "Гендерна політика міст: історія та сучасність" (Харків, 6–7 жовтня 2015 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю "Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади" (Суми, 11–12 листопада 2015 р.); Друга всеукраїнська науково-практична конференція (Запоріжжя, 17–18 березня 2016 р.); науково-практична конференція "Мультидисциплінарні гендерночутливі ініціативи: молодіжний потенціал осередків гендерної освіти" (Суми, 21–22 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковані в 8 наукових статтях, з яких 4 – у фахових виданнях із філософських наук, затверджених ДАК МОН України, 2 – в іноземних наукових періодичних виданнях за напрямом дисертації. Додатково відображені наукові результати цієї дисертації ще у 2 публікаціях автора.

Структура дисертації та послідовність викладу матеріалу зумовлені логікою дослідження, що визначені метою й дослідницькими завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури (306 позицій). Загальний обсяг роботи становить 209 сторінок, із них 176 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, ступінь її наукової розробленості, мету та основні завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено теоретико-методологічні засади дослідження, сформульовано наукову новизну дисертації, подано теоретичне та практичне значення роботи, наведено дані про апробацію одержаних результатів та структуру й обсяг роботи.

У першому розділі "**Сім'я як поняття і феномен : логіко-методологічний аналіз**" опрацьовано теоретичну джерельну базу та визначено методологічну модель і смислові пріоритети дисертаційної роботи.

У підрозділі 1.1 "**Теоретико-методологічні засади вивчення сім'ї**" проаналізовано проблемні аспекти дослідження та розуміння сім'ї, зокрема – зміст поняття "сім'я". Виявлено історичну традицію контекстуального характеру визначення сім'ї (залежно від історичних, культурних, етнічних, релігійних факторів). Проаналізовано чотири основні підходи до вивчення сім'ї: структурний, функціональний, з позицій особливостей взаємодії, з позицій символічних елементів. Досліджено поняття сім'ї, відображене у російсько- та україномовних словниках у період з кінця XIX ст. до теперішнього часу, що дозволило простежити зміни істотних властивостей та стосунків усередині сім'ї в її розвитку. Логічний аналіз поняття сім'ї презентує зміну його обсягу та змісту, зокрема залежно від домінуючого дискурсу щодо сім'ї. Визначено такі істотні ознаки сім'ї як соціального явища у провладному

дискурсі: створення на основі шлюбу або кровної спорідненості, підтримка спільного господарства/проживання, встановлення особливого типу зв'язків між членами сім'ї. Сім'я фактично ототожнюється зі шлюбом, хоча при цьому і розглядається як приватне (особиста сфера життя, закрита для втручання ззовні) у соціально-культурній бінарній опозиції "публічне – приватне". Через ці бінарні опозиції як універсальний спосіб пізнання світу визначаються статус, місце і роль сім'ї в історії.

Гносеологічний аналіз поняття "сім'я" з поняттями, які з ним корелюють, а саме: "шлюб", "домогосподарство", "дім" виявив, що їх ототожнення у сучасному публічному дискурсі (часом несвідомо, а часом задля політичних маніпуляцій), унормовує у такий спосіб бажаний порядок – поєднання сім'ї зі шлюбом, домогосподарством та житлом.

Окреслено логіко-методологічні чинники ускладнення розуміння сім'ї, а саме – відсутність мультидисциплінарних спроб у формулюванні поняття (й вивченні сім'ї загалом), обмеженість розгляду сім'ї переважно з позицій соціальних наук, існуюча плутанина понять сім'я/шлюб/домогосподарство/дім, необ'єктивне взяття за основу ідеального образу сім'ї, історичні ідеологічні розбіжності у визначенні сім'ї, упереджене ставлення до сім'ї як до підпорядкованої у бінарній опозиції "публічне – приватне", неможливість визначитися з усіма специфічними ознаками сім'ї, уникаючи їх перетину з іншими сферами життя.

Унаслідок деконструкції поняття "традиційна сім'я" (у сучасному розумінні – моногамної, гетеросексуальної сім'ї, в якій чоловік є годувальником) через створення смислового простору з різноманітних дискурсів щодо сім'ї доведено істотний правовий, економічний, соціальний та ідеологічний тиск на чоловіка і дружину у подібній сім'ї, внаслідок чого обоє потрапляють до різних сфер життя (чоловік – до публічної, жінка – до приватної), а патріархатні владні відносини всередині сім'ї роблять таку сім'ю аморальною інституцією. Через поширеність у конкретно-науковому та публічному дискурсі тверджень про кризу сім'ї простежено впливовість і нормотворчу роль феномену традиційної сім'ї за сучасних умов у більшості країн світу, а також упередженість уявлення про неї як про ідеальну сім'ю. Задля уникнення векторної позиції в інтерпретації сім'ї, що позбавляє можливості наближення до розуміння багатоаспектного світу сім'ї, вкрай необхідним є звільнення від влади метанаративів під час роботи з поняттям сім'ї, а також розроблення концепту сім'ї за умов актуалізації широкого розмаїття форм сім'ї та втрати сім'єю великої кількості ще донедавна специфічних функцій.

У підрозділі 1.2 "*Соціально-філософський дискурс сім'ї*" висвітлено філософську рефлексію щодо сім'ї в історичній ретроспективі. На основі аналізу творів Платона, Арістотеля, Аврелія Августина, Фоми Аквінського з'ясовано, що в період античності та середньовіччя сім'я в її патріархатній формі розглядалась як незмінна частина цільного й інваріантного буття, як необхідність продовження роду, але при цьому не як винятково приватна

справа, оскільки вважалося, що держава – це сім'ї, які розрослися. Обґрунтовано суперечливість позицій філософів цього часу щодо сім'ї: з одного боку, сім'я мала високий аксіологічний статус, з другого – у ній вбачали певну загрозу: від уявлення про те, що сім'я призводить до руйнування держави (Платон) до ототожнення з розпустою, із закликом "зрубати дерево шлюбу сокирою невинності" (блаженний Ієронім, автор латинського стандартного перекладу Біблії), що, таким чином, знецінювало сім'ю. Водночас у цей період історії приватна й публічна сфери життя людини не протиставлялись одна одній, а перебували у рівновазі, оскільки розуміння людини як особистості з її приватним життям ще не було сформовано аж до настання Нового часу.

У творах Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля сім'я починає розглядатися з позицій моралі, з поступовим переважанням етичного аспекту в сім'ї (сім'я – як місце виховання норм і правил поведінки) над біологічним (сім'я – як місце відтворення нащадків), а також еволюцію філософської рефлексії щодо сім'ї – від уявлення про неї як про стратегію життєзабезпечення (Платон, Аристотель, Фома Аквінський, Аврелій Августин, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо) до сприйняття її як морального почину (І. Фіхте, Г. Гегель, В. Розанов, І. Ільїн) та "прогресію почуттів": від особистих інтересів до суспільних (О. Конт).

Починаючи із середини ХІХ ст., із зародженням буржуазного суспільства та появою ліберальних ідей – свободи та індивідуалізму, сім'я, як "інститут примусу" (М. Штірнер), в анархістів та еволюціоністів зазнає критики, а у В. Розанова з'являється революційна ідея прийнятності розлучення. З появою цих ідей та подальшим розвитком психоаналізу (З. Фрейд, К. Юнг), філософського традиціоналізму (Ж. Леклерк, І. Ільїн), філософії постмодерну (Б. Алмонд, Р. Хуртхауз, Е. Коген, А. Палма-Ангелес, Р. Зідер) сім'я внаслідок поляризації публічної і приватної сфер життя потрапляє до сфери приватної.

Проаналізовано феміністичну теорію критики патріархатної сім'ї – з утвердженням ідеї "персональне є політичним" та відповідним переміщенням сім'ї в опозиції "публічне – приватне" до полюса публічного, фокусуючи увагу на регульовальному впливі держави та суспільства на сім'ю та виправдовуючи потребу втручання держави у сім'ю у питаннях розподілу сімейних обов'язків та домашнього насильства тощо.

Другий розділ "**Динаміка соціокультурної детермінації сім'ї**" присвячено соціально-філософській рефлексії щодо походження і розвитку сім'ї, а також щодо змін, яких зазнає сім'я як соціальна спільнота в сучасних умовах.

У підрозділі 2.1 "**Методологічні можливості стратегіми деконструкції**" проаналізовано умови створення пізнавального простору, в якому перетинаються та стикаються різні дискурси щодо сім'ї: конкретно-науковий, релігійно-нормотворчий, побутовий, художній та ін. Внаслідок такого зіткнення можливе створення нового смислового простору, в якому виявляються суперечності в уявленнях щодо сім'ї, народжуються нові інтерпретації, відсторонені від логіки домінуючого дискурсу щодо сім'ї.

На основі опрацювання творів Ж. Дерріди, Ж.-Ф. Ліотара, М. Фуко, Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі проаналізовано специфіку постмодерністського підходу, при якому деконструкція розглядається як форма філософської творчості, що виявляє смислову множинність сім'ї та внутрішні "вогнища нетотожності" у сутності сім'ї залежно від дискурсу, хаотичне поєднання найрізноманітніших значень. Деконструкція бінарної опозиції "публічне – приватне", до полюса приватного якої, згідно з традицією останніх півтора століття, потрапляє сім'я, означена як центральна методологічна лінія всього дисертаційного дослідження.

Саме через деконструкцію публічного і приватного розкривається конкретно-історичний статус сім'ї, оскільки домінуючі дискурси тієї чи іншої епохи постійно визначали місце сім'ї – між приватним і публічним доменами. На прикладі доіндустріальних суспільств засвідчено відсутність чіткого розмежування у житті людини публічної й приватної сфер, натомість – існування людини як цілісного створіння, для якого публічне й приватне мають однакову життєву необхідність. Із середини ХІХ ст. сім'я перетворюється у специфічно приватну сферу життя як інструмент спротиву економічним та демографічним змінам у суспільстві. Публічна сфера формалізується, а сім'я починає швидко змінюватися, оскільки лише у тандемі з публічним вона є стійкою.

У межах дослідження запропоновано специфічну комплексну методологію, всередині якої створено поле взаємодії різних методів із подальшою їх деконструкцією. Методологія представлена такими методами, як: історичний, діалектичний, метод логіко-гносеологічного аналізу, компаративний, герменевтичний (інтерпретація метафор), системно-структурний, метод класифікації. Внаслідок деконструкції створеної комплексної методології стали можливими вихід за дисциплінарні межі окремих наук, що вивчають сім'ю, та спрямування об'єднаних можливостей на досягнення мети дисертаційного дослідження.

У підрозділі 2.2 *"Деконструкція концепцій походження та розвитку сім'ї"* проаналізовано концепції походження сім'ї – космоцентричну, теологічну, суспільної зумовленості, еволюціоністську, ірраціоналістську, соціокультурну тощо – під кутом зору належності сім'ї до приватного/публічного доменів.

Продемонстровано, що уявлення щодо генези сім'ї у стародавньому світі носило космоцентричний характер (наскрізні фамілістичні інтуїції у міфах про Космос, частиною якого є людина), а у середньовіччі – теологічний характер (теорія щодо божественного походження сім'ї). Із середини ХІХ ст. – з активним розвитком науки з'являються різноманітні концепції генези сім'ї, а саме – еволюціоністська, суспільної зумовленості, ірраціоналістська, соціокультурна та ін. На прикладах міфів стародавнього світу, текстів Біблії, творів Б. Малиновського, Дж. Ф. Мак-Леннана, Ле Пле, Л. Моргана доведено ставлення до сім'ї як до публічного у стародавньому світі та середньовіччі. Починаючи із середини ХІХ ст. з розвитком еволюціоністського вчення з'являється стійке переконання щодо розподілу світу на публічну й приватну

сфери, з віднесенням сім'ї до сфери приватного, уявлення про сім'ю як універсальну інституцію та ідея верховенства соціуму над сім'єю.

Проаналізовано теорії генези сім'ї А. Шопенгауера, П. Сорокіна, М. Бердяєва з позицій їх ставлення до почуття любові як основоположного в ідеї створення сім'ї. На основі розвідок антропологів, прихильників феміністичної теорії, спростовано уявлення про соціокультурно-історичну універсальність сім'ї, натомість доведено, що сім'я – це моральний та ідеологічний союз, який з'являється за умов певного соціального порядку.

Констатовано оманливість уявлення про підпорядкований статус сім'ї щодо соціуму та згубність сприйняття сім'ї лише як засобу забезпечення життєздатності інших сфер життя. Розгляд сім'ї як об'єкта, що перебуває під впливом трансцендентного – Бога, суспільства, держави, недооцінює факти взаємозумовленості соціальних явищ.

У підрозділі 2.3 **"Сім'я періоду модерну і постмодерну: плюралізм світоглядних та ціннісних установок"** із використанням доробку таких мислителів, як Ж. Ф. Ліотар, Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі, М. Кастельс, Е. Тоффлер, Р. Сеннет, Б. Алмонд, А. Палма-Ангелес, М. Кастельс, І. Кон, Е. Шортер, Дж. Стейсі, визначено необхідність уведення у вжиток двох семантичних одиниць, когерентних особливостям епохи постмодерну, – "сім'я доби постмодерну" та "постмодерністська сім'я". Так, постмодерністською сім'єю слід вважати сім'ю, в якій відображені специфічні ознаки епохи постмодерну, а саме – зміна статусу сім'ї та легітимація знання загалом (можливість звільнення від провладних дискурсів), нова модель єдності у вигляді ризоми та мережі (горизонтальна площина побудови взаємовідносин усередині сім'ї), номадизм як кочова форма поведінкових практик, що робить досить умовним існування спільного для всієї сім'ї домогосподарства, "електронний котедж" як нова форма організації робочого місця без відриву від сім'ї, втрата рівноваги між публічним і приватним, через що сім'я сприймається як сфера приватного, пріоритет сутності відносин над їх формою (буття-в-процесі), переважання емоційних та соціальних зобов'язань над дітородною функцією, зростання цінності індивідуальності кожного члена сім'ї, відмирання або зниження економічних та соціальних функцій сім'ї, відмова від будь-якої стандартизації в організації та функціонуванні сім'ї. У свою чергу, сім'єю доби постмодерну можна вважати будь-яку сім'ю, яка хронологічно перебуває у постмодерні.

Визначено, що характер та інтенсивність змін у формах сімейної організації в епоху постмодерну не є гомогенними, через що одночасно співіснують найрізноманітніші форми сім'ї – у деяких із них наявні характерні ознаки, притаманні постмодерну, що, відповідно, дозволяє називати їх постмодерністськими сім'ями, в деяких спостерігається дотримання інших уявлень про сім'ю. Задля уникнення невизначеності атрибутивних ознак сім'ї, що охоплює використання понять "сучасна сім'я", "традиційна сім'я", запропоновано використання таких понять, як "постмодерністська сім'я" та "сім'я доби постмодерну".

Проаналізовано три основні теоретико-методологічні підходи до соціально-філософської рефлексії щодо сім'ї: позитивістський підхід (а саме – пізнання у площині бінарних опозицій "норма – відхилення"), підхід із позицій критики провладного дискурсу, підхід з точки зору різноманітності інтерпретацій. Доведено наявність провладного (про)сімейного дискурсу та підтверджено переважання вузькосоціологізаторського підходу у вивченні сучасної сім'ї. При цьому наголошено на небезпеці спотворення уявлень щодо сім'ї при застосуванні лише стандартизованих наукових підходів до її вивчення.

Третій розділ "**Сім'я постмодерну за доби сучасних цивілізаційних викликів**" присвячено аналізу тенденцій, притаманних сучасній сім'ї, та практиці використання філософського інструментарію у дослідженні сім'ї.

У підрозділі 3.1 "**Постмодерністська сім'я: соціально-філософський аналіз глобалістських тенденцій**" виявлено зміни, яких наразі зазнає сім'я у їх взаємозв'язку з процесами глобалізації. Зокрема в організації постмодерністської сім'ї відображені такі тенденції глобалізації, як індивідуалізм (атомізація особистості), егалітаризм (рівність можливостей для всіх членів сім'ї), універсалізм (індивідуальні рівність і гідність, поширені на всіх членів сім'ї) та меліоризм (можливість удосконалення сім'ї як соціального інституту). Доведено взаємозв'язок між проблематикою сім'ї та глобальними проблемами людства, зокрема з демографічними процесами сучасності та, відповідно, з увагою до питання планування сім'ї на найвищому рівні прийняття політичних рішень.

Охарактеризовано основні зміни у сім'ї, що корелюють із глобалістськими тенденціями, а саме – характер дітонародження (зниження рівня фертильності, пролонгація віку народження першої дитини, збільшення кількості бездітних подружніх пар, позашлюбна народжуваність), зміни у характері партнерства (зниження рівня шлюбності, зростання віку вступу до першого шлюбу, поширення практики позашлюбного співмешкання, зростання кількості розлучень), зміни у структурі домогосподарства (поява одноосібних домогосподарств, домогосподарств, що складаються з пари з дітьми або без дітей). Доведено значний вплив на ці трансформації зміни статусу жінки останнім часом.

Проаналізовано феномен кризи патріархатності, його взаємозв'язок із сім'єю та подальшу перспективу з огляду на основні тенденції змін в організації сім'ї. З'ясовано, що істотні зміни у характері міжперсональних зв'язків між членами сім'ї, в особливостях робочої зайнятості та економічних відносин між подружжям, у виконанні домашньої роботи, вихованні дітей, сексуальності та емоційної підтримки свідчать на користь відходу від патріархатних установок і неоднозначний вплив цих змін на стабільність сімейних зв'язків. Виявлено, що патріархатні принципи є деструктивними як усередині окремої сім'ї, так і на рівні системи управління державою, оскільки стримують розвиток, посилюють матеріальну залежність, політичну інертність і духовну несамостійність людини.

Доведено, що зміни, які відбуваються із сім'єю, свідчать про неоднакову для всіх прийнятність існуючого донедавна способу створення та організації

сім'ї. Водночас де-стандартизація як поява нових форм сім'ї та нових тенденцій у сімейних стосунках та де-інституціалізація як відхід від установлених правил у сім'єтворенні, переконують в актуальності пошуку нових означень взаємин, які інтерпретуються як сімейні.

У підрозділі 3.2 **"Деконструкція метафор сім'ї: соціально-філософський контекст"** здійснено декодування метафор сім'ї через досвід деконструкції. Проаналізовано метафору як набір тверджень про поняття, що розглядаються як істинні, а також – як ментальну операцію, спосіб пізнання, структурування, пояснення і створення світу. Доведено доцільність застосування метафори сім'ї для наближення до розуміння сім'ї та як інструментарію, що викриває смислову множинність феномену сім'ї. Через опрацювання метафор сім'ї, що є за суттю дослідницькою теорією символічного інтеракціонізму, в межах постмодерністської критики сім'я розглядається не як біологічна чи економічна одиниця, а як семіотична (знакова).

Через деконструкцію опрацьовано такі метафори сім'ї, як коло, вуаль/завіса, огорожа, гобелен, осередок, дерево, дім, гніздо. Як наслідок, крізь створення простору різного роду, художніх та побутових смислів сім'ї охарактеризовано суперечності, культурні приписи, переконання, котрі пов'язані з цією соціальною спільнотою. Зокрема, жодна метафора сім'ї не містить згадувань про кровний зв'язок між членами сім'ї, про шлюб, стать осіб, які утворюють сім'ю, про закріпленість ролей за членами сім'ї, про різний статус різних членів сім'ї, про владні та господарські взаємовідносини всередині сім'ї тощо. Отже, деконструйований зміст означених метафор сім'ї розкриває відмінності між поняттям сім'ї, відображеним у енциклопедіях, та метафорами сім'ї. Важливою ознакою сім'ї у метафорах кола, вуалі/завіси, огорожі, гобелена, осередку, гнізда визначено принцип єдності, а також прагнення людини як до об'єднання, так і до сепарації. Аналіз наведених метафор на предмет відображення публічного/приватного у сім'ї свідчить про поєднання в ній як приватного, так і публічного. Констатовано особливість – із ослабленням конвенційної концептуальної структури сім'ї патріархатної моделі змінюється набір супроводжувальних її метафор, при цьому аналіз змісту метафори сім'ї відображає проблему опори на усталені риторичні фігури.

У підрозділі 3.3 **"Постмодерністська сім'я як модель мережевого суспільства"**, спираючись на науковий доробок М. Кастельса, Е. Тоффлера, П. Бергера, Т. Лукмана, Л. Белла, Л. Болтанські, Е. Кьяпелло, проаналізовано внутрішньо- та зовнішньосімейні зв'язки крізь онтологію взаємовідносин. Відповідність логіки мережі людському прагненню одночасно до свободи та об'єднання означена як визначальна у поширенні мережевої моделі відносин на все глобалізоване суспільство. Мережа і світ відносин найтіснішим чином пов'язані із сім'єю. Так, у постмодерністській сім'ї простежені такі характерні особливості мережі, як проектність (процес постійного творення сім'ї, поки вона існує), знищення ритмічності (відхід від злагодженого розвитку сім'ї), відмова від вертикальної інтеграції та ієрархізації стосунків усередині сім'ї, зміна форм сприйняття і вимірювання часу та простору (сприйняття власного сімейного

досвіду як унікального), глобальний характер інформаційних та комунікаційних зв'язків (нові способи комунікації, що дозволяють підтримувати сімейні стосунки "на відстані"), формування реальної віртуальності (проникнення та вплив віртуальної реальності майже на кожному сім'ю). Доведено, що мережевий характер сімейних зв'язків органічно поєднує публічний та приватний домени й тим самим руйнує їх автономність, перетворюючи в єдине ціле.

Здійснено порівняльний аналіз традиційного (східного) та світсько-раціонального (західного) типів організації сімейних взаємин на предмет відповідності мережевому характеру організації. Встановлено, що ознаки мережевої організації глибоко притаманні обом досліджуваним типам сімейних відносин. Зроблено акцент на релевантності осмислення процесуальності суб'єкт-суб'єктних стосунків у сім'ї та доцільності використання такого терміна-відповідника сучасним тенденціям у полі сім'ї, як "сім'єтворення".

ВИСНОВКИ

Здійснена у межах запропонованої дисертації деконструкція сім'ї як текстуальної реальності дає підстави для таких узагальнень та висновків:

1. Деконструкція логіко-гносеологічного і методологічного аналізу поняття сім'ї викриває проблему домінування одних та дискримінації інших підходів до її розуміння. Так, пануючим до цього часу підходом до визначення сім'ї (який можливий з опорою на структуру та функції сім'ї, процеси взаємодії та символізм) залишається вузькосоціологізаторський підхід, через специфіку якого, а саме – пізнання у площині бінарних опозицій "норма – відхилення", встановлюється визначений провладним дискурсом взірець сім'ї. Поняття сім'ї, у якому вона ототожнена зі шлюбом, домогосподарством та домівкою, має ідеологічну основу, встановлюючи норму – поєднання сім'ї зі шлюбом, домогосподарством, домівкою. Визначення сім'ї як традиційної (у сучасному розумінні – моногамної, гетеросексуальної сім'ї, у якій чоловік є годувальником) тісно пов'язане зі штучним віднесенням сім'ї до бінарної опозиції "публічне – приватне", де сім'я означена як приватне з підпорядкуванням публічному – державі, Богу, суспільству. Політика встановлення норми та відхилення щодо сім'ї (класифікація сімей на повні та девіантні), наполегливість на цінності та переваги традиційної сім'ї мають скоріше деструктивний характер, оскільки маргіналізують велику різноманітність інших форм сім'ї. Соціально-філософське розуміння сім'ї є наслідком інтеграції різного роду уявлень про сім'ю: повсякденних, конкретно-наукових, релігійно-нормативних, художнього відображення проблематики сім'ї тощо. Саме такого розуміння, що враховує багатоаспектність сім'ї, необхідно дотримуватися у процесі дослідження сім'ї. Крім того, визнання поліваріативності та відмінностей у постмодернізмі є інтенцією останнього до культивування толерантності щодо різних форм сімей та критичного перегляду риторики щодо кризи сім'ї.

2. Деконструкція уявлень про сім'ю та концепцій походження і розвитку сім'ї у ретроспективному зрізі доводить, що переважно низький інтерес вчених-

філософів до осмислення сім'ї зумовлений домінуючим уявленням про сім'ю як про сферу приватного, а отже – периферійного у світі суспільства та у колі інтересів мислителів. Водночас простежено еволюцію уявлень про характер сім'ї – від публічного у домодерній період (сім'я як частини суспільства / держави за принципом "людина для сім'ї") до приватного у модерні (з протестом проти втручання держави у сім'ю за принципом "сім'я для людини"). Крім того, філософська рефлексія щодо сім'ї еволюціонувала у сенсі значущості сім'ї – від уявлення про неї як стратегію життєзабезпечення (Платон, Арістотель, Фома Аквінський, Аврелій Августин, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо) до сприйняття як морального почину (І. Фіхте, Г. Гегель, В. Розанов, І. Льїн). Разом з тим виявлено суперечливість уявлень щодо сім'ї у різні епохи, що проявляється у вигляді аксіологічного конфлікту: з одного боку, сім'я є схвалюваною вимогою до добропорядної людини, з другого – сім'я маргіналізована у статусі досліджуваного об'єкта, а також детермінована з боку трансцендентного.

Виявлено розмаїтість історико-філософських концепцій походження та розвитку сім'ї (космоцентрична, теологічна, суспільної обумовленості, еволюціоністська, ірраціоналістська, соціокультурна тощо) на фоні широкого вжитку переважно тих, які є обґрунтованими з позицій раціонального (еволюціоністська, суспільної обумовленості, соціокультурна), викриває проблему домінування вузькодисциплінарних підходів до розуміння сім'ї. У той же час саме за умов постмодерністського плюралізму концепцій досягається сприяння не лише народженню нових дослідницьких підходів, а й підсиленню ідей у контексті поєднання різних концепцій, вирішення суперечностей та заповнення існуючих прогалів у знаннях. Превалювання ідеї застосування окремих дисциплінарних підходів до вивчення сім'ї призводить до одностороннього тлумачення характеру її змін, ігнорує динамічний і реляційний характер зв'язків сім'ї з навколишнім світом, а через обмеженість критеріїв аналізу у форматі "норма / відхилення" маргіналізує деякі форми сім'ї. Водночас постмодерністський плюралістичний підхід до вивчення сім'ї демонструє множинний характер взаємозв'язків сім'ї із зовнішнім світом, штучність підпорядкованої позиції сім'ї (начебто приватного) щодо публічного та статус сім'ї як медіатора між індивідом як приватним і суспільством, державою як публічним. Таким чином, сім'я може бути простором згасання опозицій і вирішення конфліктів.

3. Експлікація понять "сім'я доби постмодерну" та "постмодерністська сім'я" у сучасному соціально-філософському дискурсі дозволяє відобразити форми сім'ї, що віддзеркалюють особливості епохи, проте лише за умов використання сучасного інструментарію та понятійного апарату, позбавлених впливу дискурсивних практик щодо сім'ї, які відповідають "теоретичному обрію" певної парадигми. Характерними ознаками постмодерністської сім'ї є пріоритет сутності відносин над їх формою (буття-в-процесі); домінування емоційних та соціальних зобов'язань над дітородною функцією; відсутність патріархатної ієрархії відносин у сім'ї; звільнення уявлень про сім'ю від провладних дискурсів; зростання цінності індивідуальності кожного члена сім'ї; відмирання або зниження економічних та соціальних функцій сім'ї; відмова від будь-якої

стандартизації в організації та функціонуванні сім'ї тощо. На користь існування окремого явища – постмодерністської сім'ї – свідчить також відображення у ній характерних ознак постмодерну, а саме: зміна статусу сім'ї та легітимації знання загалом; нова модель єдності у вигляді ризому та мережі (горизонтальна площина побудови взаємовідносин усередині сім'ї); номадизм як кочова форма поведінкових практик, що робить досить умовним існування спільного для всієї сім'ї домогосподарства; "електронний котедж" як нова форма організації робочого місця без відриву від сім'ї; втрата рівноваги між публічним і приватним, через що сім'я сприймається як сфера приватного. Постмодерністська сім'я ще перебуває у стані становлення та гнучко корелює зі швидкими соціальними змінами сучасності, у відповідь на що не встигає вчасно реагувати існуюча (про)сімейна державна політика. Поряд із постмодерністською сім'єю існують й інші форми сім'ї, які доцільно об'єднати за ознакою хронологічного перебування у постмодерні, означивши як "сім'я доби постмодерну".

4. Проведений соціально-філософський аналіз постмодерністської сім'ї у кореляції із глобалістськими тенденціями доводить, що такі ліберальні ідеї глобалізму, як індивідуалізм, егалітаризм, універсалізм, меліоризм, є відображенням процесів, що відбуваються у сім'ї в останні десятиліття. Основними тенденціями сучасних змін у сімейних стосунках є поява нових форм сім'ї, у яких відсутні звичні структура та функції, а також де-стандартизація та де-інституціалізація сім'ї, котрі розповсюджуються паралельно з процесами глобалізації та кризи патріархатної форми сім'ї. Важливою трансформацією в організації сімейних стосунків є зміна площини взаємовідносин – із вертикальних ієрархічних владних на горизонтальні егалітарні відносини партнерства, а також втрата актуальності уявлення про норму та девіацію в процесі аналізу сім'ї. Таким чином, аксіологічні установки щодо сім'ї змістилися з форми сім'ї на її зміст, що доводить більшу потребу людини у процесуальній стороні сімейних відносин, ніж у формалізації та інституціалізації сім'ї. Всі ці зміни є, з одного боку, передумовою, а з другого – відповіддю на соціальні зміни, а саме – на ситуацію на ринку праці та у світовій економіці, можливості отримання освіти, сучасне становище жінок, диверсифікацію гендерних ролей, технології планування сім'ї тощо. Проте й за таких змін зберігаються різноманітні форми сім'ї, оскільки позиція постмодерністського плюралізму передбачає їх прийнятність, рівноправність та безоцінне визнання відмінностей. Сучасні зміни в організації сімейних стосунків дозволяють сім'ї бути краще адаптованою до реалій сьогодення.

5. Деконструкція метафор сім'ї (кола, вуалі/завіси, огорожі, гобелена, осередку, дерева, дому, гнізда), що становлять систему асоціацій, набір тверджень, які сприймаються як істинні щодо сім'ї, та її соціально-філософський аналіз дозволили розглянути сім'ю не як біологічну чи економічну одиницю, а як семіотичну (знакову, символічну). В процесі аналізу з'ясовано відмінність інтерпретації сім'ї у науковому та художньому дискурсах. Науковий дискурс є владно заангажованим, на відміну від художнього, який більш адекватно і повно презентує уявлення про сутність сім'ї. Так, відмінність змісту поняття сім'ї

полягає у позиції щодо характеру зв'язку між її членами (зокрема кровної складової), щодо обов'язковості легітимізації відносин, статі осіб, які утворюють сім'ю; закріпленості ролей за членами сім'ї; статусів різних членів сім'ї; розподілу влади та характеру взаємовідносин усередині сім'ї (зокрема компонент сімейного господарства). А такі "непохитні істини" щодо сім'ї у соціологічному трактуванні як шлюб та спільне домогосподарство взагалі не знайшли відображення у деконструйованих метафорах сім'ї.

Деконструкцію метафор сім'ї потрібно розглядати як альтернативну наукову розвідку, що не претендує на завершену інтерпретацію сім'ї, однак поряд із іншими методологічними підходами є необхідним та науково виправданим досвідом наближення до розуміння сім'ї. Синергія методологічних підходів до вивчення сім'ї створює основу для її панорамного бачення, для викриття суперечностей у її розумінні та для знаходження протиріч у власних та наукових уявленнях.

Історико-еволюційний (генеалогічний) стиль деконструкції метафор сім'ї є можливістю простежити генезу уявлень щодо сім'ї. Порівняння змісту метафор сім'ї зі змістом вживаних у нашому дослідженні понять сім'ї демонструє, що і метафори сім'ї, і поняття сім'ї є похідними одного порядку, з тією лише відмінністю, що визначають сутнісні характеристики сім'ї з позиції "публічного" – у загально визнаному понятті сім'ї, та з позиції поєднання "приватного" і "публічного" – у випадку метафор сім'ї.

б. Аналіз особливостей організації сімейних стосунків у сучасному суспільстві через призму мережевої моделі зв'язків, що спостерігаються у глобалізованому суспільстві, дозволяє стверджувати, що сім'я є соціальним простором, організованим у мережевий спосіб. Більше того, тривала історія сім'ї як розгалуженої мережі кровних (і не лише) зв'язків підтверджує екстраполяцію цього мережевого принципу із сім'ї на глобалізований світ, що робить ці світи за умов постмодерну когерентними. Крім того, це свідчить про потенціал дослідження сім'ї доби постмодерну і постмодерністської сім'ї як моделі мережевого суспільства. Логіка стосунків, покладена в основу функціонування мережі і притаманна постмодерністській сім'ї, стає альтернативою усталеній структурі сім'ї минулого. Феномен мережі знайшов відображення у постмодерністській ризоматичній моделі єдності (ризоматична як кореневище може розглядатись як природна мережа), що є горизонтальною (егалітарною) формою організації взаємовідносин у постмодерністській сім'ї та, відповідно, є кардинально відмінною від ієрархічної вертикалі відносин влади в патріархатній сім'ї. Водночас обидва типи відносин співіснують в епоху постмодерну, а не протиставлені один одному. Мережевий характер організації сім'ї та суспільства у постмодерні викриває штучність бінарних опозицій "публічне – приватне".

Функціонування мережі відповідає одночасному людському прагненню до свободи та об'єднання, характерних як для сім'ї на Заході, так і на Сході. Мережевість стосунків при цьому можна розглядати як глобальну світоглядну тенденцію. Через аналогію мережевого характеру сімейних зв'язків із мережевою моделлю організації глобалізованого суспільства можна прогнозувати перспективи й ризики розвитку мережевого суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Савельєва Ю. М. До проблеми розуміння сім'ї через інструмент контекстуальності / Ю. М. Савельєва // Збірник наукових праць "Світогляд – Філософія – Релігія" / за заг. ред. І. П. Мозгового. – Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи національного банку України", Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук, 2015. – Вип. 9. – С. 45–54.

2. Савельєва Ю. М. До проблеми осмислення сім'ї: можливості деконструкції / Ю. М. Савельєва // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія "Філософія" / ред. кол. : Н. Скотна (головний редактор), О. Ткаченко (редактор розділу) та ін. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. – Вип. 35. – С. 106–117.

3. Савельєва Ю. М. Соціально-філософське осмислення сімейних зв'язків в епоху мережевого суспільства: Схід проти Заходу / Ю. М. Савельєва // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут", 2015 р. – № 1. – С. 29–36.

4. Савельєва Ю. М. До проблеми пошуку сутності сім'ї через постпатріархатні теорії: досвід постмодерну / Ю. М. Савельєва // Гуманітарний Вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди": збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 32. – С. 142–153.

Статті у наукових міжнародних виданнях:

5. Савельєва Ю. М. Конфликт субъективации и индивидуализации личности в современной семье на примере традиционных обществ [Электронный ресурс] / Ю. М. Савельєва // The Third International Congress of Belarusian Studies Working Papers. – Volume 3 (2014). – Kaunas, Lithuania: Vytautas Magnus University Press. – 2014. – P. 575–578. – Режим доступу: http://icbs.palityka.org/wp-content/uploads/2014/09/12-06_Saveleva.pdf

6. Савельєва Ю. М. Метафорическое моделирование семьи: философский анализ [Электронный ресурс] / Ю. М. Савельєва // Теория и практика общественного развития, 2014. – № 12. – Режим доступу: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2014/12/filosofiya/savelyeva.pdf

Публікації в інших виданнях:

7. Савельєва Ю. М. Философское понятие семьи как методологическая основа компетенций социального педагога / Ю. М. Савельєва // Гендерна

парадигма освітнього простору / за заг. ред. Т. О. Дороніної. – Кривий Ріг : ВЦ КПІ ДВНЗ "КНУ", 2015. – № 1. – С. 117–125.

8. Савельєва Ю. М. Сім'я постмодерну: до питання підвищення компетентності соціального педагога / Ю. М. Савельєва // Гендерна парадигма освітнього простору / за заг. ред. Т. О. Дороніної. – Кривий Ріг : ВЦ КПІ ДВНЗ "КНУ", 2015. – Вип. 2. – С. 95–101.

АНОТАЦІЯ

Савельєва Ю. М. Сім'я як філософська проблема : досвід деконструкції. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України. – Суми, 2016.

У дисертації вперше в українській соціальній філософії здійснено соціально-філософський аналіз сім'ї через досвід деконструкції. Деконструкція у цьому випадку дозволяє розуміння сім'ї через створення нового контексту – поліфонії конкретно-наукового, повсякденного, релігійно-нормативного, художнього дискурсів епохи. Внаслідок цього створюється смисловий простір, у якому виникають нові інтерпретації сім'ї. Одержане у такий спосіб знання щодо сім'ї у подальшому може бути поширене на соціальне буття епохи загалом.

Проведено деконструкцію логіко-гносеологічного та методологічного аналізу поняття сім'ї, що дозволило виявити проблему провладного дискурсу, який визначає підходи у вивченні сім'ї та розуміння сім'ї загалом. Деконструйовано концепції походження і розвитку сім'ї у ретроспективному зрізі через співвідношення публічної та приватної сфер життя людини.

Експліковано поняття "сім'я доби постмодерну" та "постмодерністська сім'я" в сучасному соціально-філософському дискурсі як найбільш когерентні часовому контексту та відповідні змінам, що відбуваються із сім'єю.

Здійснено соціально-філософський аналіз постмодерністської сім'ї за умов глобалістських тенденцій. Проведено соціально-філософський аналіз сім'ї через деконструкцію метафор сім'ї. Метафори сім'ї проаналізовано з позицій системи асоціацій, набору тверджень про сім'ю, що вважаються істинними. Через деконструкцію метафор сім'ї виявлено особливості пізнання, структурування, пояснення і створення сім'ї.

Проаналізовано мережеву модель організації сімейних стосунків у сучасному суспільстві. Виявлено тісний взаємозв'язок між організацією сімейних взаємовідносин та мережевим характером організації сучасного світу.

Ключові слова: сім'я, постмодернізм, деконструкція, публічне, приватне, метафора, мережеве суспільство, провладний дискурс.

АННОТАЦИЯ

Савельева Ю. М. Семья как философская проблема: опыт деконструкции. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Сумской государственной университет Министерства образования и науки Украины. – Суммы, 2016.

В диссертации впервые в украинской социальной философии осуществлен социально-философский анализ семьи посредством опыта деконструкции. Деконструкция в данном случае выступает возможностью понимания семьи посредством создания нового контекста – полифонии конкретно-научного, обыденного, религиозно-нормативного, художественного дискурсов эпохи постмодерна. Вследствие этого создается смысловое пространство, в котором зарождаются новые интерпретации семьи. Полученное таким образом знание о семье в дальнейшем может быть распространено на социальное бытие эпохи постмодерна в целом.

Проведена деконструкция логико-гносеологического и методологического анализа понятия семьи, выявлена проблема провластного дискурса, определяющего подходы в изучении семьи и понимании семьи в целом. Деконструированы концепции происхождения и развития семьи в ретроспективном срезе через соотношение публичной и приватной сфер жизни человека. Прослежена эволюция представлений о семье. Аргументировано, что определение семьи как традиционной (в современном понимании – моногамной, гетеросексуальной семьи, в которой муж является кормильцем) тесно связано с искусственным помещением семьи в бинарную оппозицию "публичное – приватное", где семья обозначена как приватное с подчинением публичному – государству, Богу, обществу.

Проанализирован множественный характер взаимосвязей семьи с внешним миром, продемонстрирован медиаторный статус семьи – как места угасания противоречий между публичным и приватным.

Эксплицированы понятия "семья эпохи постмодерна" и "постмодернистская семья" в современном социально-философском дискурсе как наиболее когерентные временному контексту и соответствующие тому, что происходит с семьей. Осуществлен социально-философский анализ постмодернистской семьи в условиях глобалистских тенденций, определены характерные признаки постмодернистской семьи, прослежена взаимосвязь между характерными признаками постмодерна и постмодернистской семьей. Для обозначения остальных форм семьи, которые хронологически сосуществуют с постмодернистской семьей, предложено понятие "семья эпохи постмодерна".

Проведен социально-философский анализ семьи посредством деконструкции метафор семьи. Метафоры семьи проанализированы с позиций системы ассоциаций, набора утверждений о семье, которые считаются истинными. Деконструкцию метафор семьи позволила выявить особенности

познания, структурирования, объяснения и создания семьи. Внимание сосредоточено на отличиях между содержанием понятия семьи в конкретно-научном и художественном дискурсах.

Проанализирована сетевая модель организации семейных отношений в современном обществе. Выявлена тесная взаимосвязь между организацией

семейных взаимоотношений и сетевым характером организации мира. Отмечена взаимосвязь между постмодернистской ризоматической моделью единения и горизонтальной (эгалитарной) формой организации взаимоотношений в постмодернистской семье. Определены причины современных изменений представлений о семье, появления разнообразных форм семейных отношений.

В работе акцентирована необходимость синергии методологических подходов к изучению семьи как возможности взаимного дополнения смыслов и выявления противоречий в понимании семьи. Подверглись критике доминирующая традиция узко-дисциплинарных стандартизированных научных подходов к изучению семьи и нормотворческая роль властного дискурса относительно семьи. Сделан вывод о необходимости социально-философского анализа семьи, который интегрирует различного рода представления о семье.

Ключевые слова: семья, постмодернизм, деконструкция, публичное, приватное, метафора, сетевое общество, провластный дискурс.

SUMMARY

Savelieva Y. M. Family As a Philosophical Problem: the Experience of Deconstruction. – Printed as manuscript.

Thesis for the Candidate degree in Philosophy, specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – Sumy State University Ministry of Education and Science of Ukraine. – Sumy, 2016.

For the first time in Ukrainian social philosophy there was provided social-philosophical analysis of family thereby experience of deconstruction. Deconstruction in this case allows understanding of family by creating a new context – polyphony of specific scientific, religious and normative discourses of postmodern epoch. As consequences there was designed sense environment, where new knowledge about family can be born. This knowledge can be extended to a postmodern social life in general.

Deconstruction of logical-epistemological and methodological analysis of family definition revealed a problem of discourse of power, which defines the approaches in family investigation and its understanding. There were deconstructed concepts of family origin and development in its retrospective thereby focuses on public and private spheres of human being life.

Explicated the definitions of "Family of postmodern epoch" and "Postmodernistic family" as the most coherent to current context of contemporary social and philosophical discourse. There was made a social-philosophical analysis of postmodernistic family in the context of globalization trends.

The social-philosophical analysis of family was conducted thereby deconstruction of family metaphors. Family metaphors analyzed as system of associations, a set of statements about family, considered as true. Deconstruction of family metaphors discovered features of learning, structuring, explanations and creation of family.

There was analyzed network model of family relations in modern society. It was revealed, that organization of family relationships and network essence of the modern world have a close relationship.

Key words: family, postmodernism, deconstruction, public, private, metaphor, network society, discourse of power.

